Gunnar Sundblad

SKOG, TRÄ, CELLULOSA OCH PAPPER

Tal av ordföranden i Föreningen Tekniska Museet Tekn. Dr Gunnar Sundblad vid Sveriges Industriförbunds Industrikväll den 7 april 1959 på Tekniska Museet, då museets skogliga avdelningar visades för första gången.

Det förhållandet att vårt land varit täckt av skogar, och att vi i stor utsträckning undgått den skogsskövling, som gått fram över så många andra länder, har otvivelaktigt varit vår stora lycka.

I gamla tider var skogen väl i första hand en jaktmark, som gav föda åt befolkningen och även i viss mån kläder, samt framför allt virke till bostäder och fartyg för vår handel. Tidigt blev skogen det första ledet i vår gryende industri, redan när man på 1000—1100-talet började bryta malm genom tillmakning, d.v.s. man eldade med ved på berget och sprängde sedan malmen genom vattenbegjutning. Detta förfaringssätt ersattes först på 1700-talet av sprängning med krut, och ännu långt in på 1800-talet bedrevs malmbrytning enligt denna metod.

Malm och träkol voro en förutsättning för järntillverkningen, och träkolet blev därför av livsviktig betydelse för landet, när vi under 1500-, 1600- och 1700-talen kunde utveckla vår järnexport till den främsta i världen. Tack vare detta kunde vi också så relativt snabbt repa oss efter den stora ofreden under förra hälften av 1700-talet.

Järntillverkning och träkolning motiverade också den tilldelning av skogsmark till gruvor och bruk, som sedermera genom rekognitionsköpen i stor utsträckning blivit bestående, och som i sin tur bidragit till den snabba utvecklingen av våra skogsindustrier.

Näst efter järnet var under forntid och medeltid ända fram till 1800-talet trätjäran vår största exportartikel. Träkolning och stubbtjärtillverkning ha i sin tur varit utomordentliga tillgångar för våra skogars tillväxt och produktion. De ha åstadkommit gallring och markberedning för nya skördar. Svedjebruket, som redan på 1100- och 1200-talet i sig själv kunde verka förödande i skogarna, har å andra sidan givit upphov till nya och livskraftiga skogsmarker och varit till nytta för den sega stam av människor, som växt upp i skogarna och vars efterkommande nu i stor utsträckning verka där.

Det är här en märklig växelverkan, som under seklernas gång gjort sig gällande till vårt lands bästa. När på 1800-talet vår järnindustri fick svårigheter genom det billigare koksjärnet, och när ångmaskiner och stenkol åstadkommo en revolution inom järnindustrien, då var tiden mogen att tillgodogöra vår skogsproduktion för export av trä. Då växte vår nu sekelgamla träindustri fram. Näringsfriheten, ångmaskinerna, de finbladiga sågramarna och våra flottleder möjlig-

gjorde tillkomsten av vår omfattande sågverksindustri under senare hälften av 1800-talet. De stora sågverkens tid var inne, man köpte avverkningsrätter, man rörde sig till en början med grova dimensioner från 10″ och uppåt och de medel, som togos ur skogarna, återgingo till skogsbruket i form av flottleder, verk, bostäder och hamnar, som i sin tur gåvo skogarna och landet ökade värden.

Samtidigt gick bruksdöden över landet. De många små järnbruken tvungos successivt att upphöra med sin tillverkning, men deras skogstillgångar blevo en bas för de nya industrier, som nu trängde fram. Förvärvet av avverkningsrätter ledde till ökat intresse för skogsköp, och skogsinnehavet i sin tur åstadkom en strävan att även tillgodogöra sig det klenare virket. Marknaden var sålunda väl förberedd för massa- och cellulosaindustrierna, när år 1857 det första träsliperiet och på 1870-talet de första sodamassafabrikerna samt år 1874 den första sulfitfabriken i världen anlades i vårt land. Här gör sig åter växelverkan gällande.

Intresset för cellulosaindustrien växte sig allt starkare. De nya industrierna voro kapitalkrävande och företagens skogsinnehav kunde här ge de säkerheter, som erfordrades för att åstadkomma nödiga medel. Det torde väl också vara just detta förhållande som gjort, att vårt land i stor utsträckning blivit och under så lång tid varit ledande inom cellulosaindustrien i världen.

Det är en märklig utveckling våra skogsindustrier genomgått sedan sågverksindustriens uppblomstring. Tillverkningen av sågade trävaror kulminerade vid sekelskiftet och har sedan bibehållits vid ca 1 milj. à 1.200.000 stds årligen. Exporten har nedgått något särskilt i övre Norrland, men den har i viss utsträckning kompenserats från Sydsverige.

Cellulosatillverkningen har stigit från 300.000 ton vid sekelskiftet till 2.300.000 ton år 1958 (varav 2.050.000 ton exporterats). Samtidigt har som riktigt är pappersproduktionen ökat från ca 115.000 ton vid sekelskiftet till 1.685.000 ton år 1958, varav i det närmaste 1.000.000 ton exporterats.

Vid sidan härav har på senare år tillkommit wallboardindustrien med en total produktion år 1958 av 500.000 ton, samt den halvkemiska massaindustrien, vars produktion ännu är relativt obetydlig, men som säkert kommer att växa. Skogsindustriernas exportvärde har under flera decennier rört sig om 45—50 % av landets totala exportvärde.

Den högkonjunktur, som varit rådande under efterkrigsåren, har också medfört en avsevärd höjning av våra skogsarbetares löner och levnadsförhållanden, men samtidigt givetvis en motsvarande höjning av skogspriser och skogsvärden. Under decenniet före kriget hade en skogsarbetare sålunda en förtjänst av 5,8 kr per dag. För närvarande uppgår motsvarande medelförtjänst till ca 40 kr per dag, allt på ackordsbasis.

Under de gångna seklen och fram till våra dagar har man vid upprepade tillfällen varnat för överavverkning och skogsskövling med dess konsekvenser. Redan på 1700-talet klagade man över järnindustriens slöseri med skogen — vid trävaruindustriens uppblomstring återupprepades varningarna och blevo allt starkare, när cellulosaindustrien tillkom i slutet av förra seklet. Riksskogstaxeringarna ha i våra dagar givit en klarare uppfattning om våra tillgångar och möjligheter till ökad produktion av skogsprodukter.

Skogsindustriernas samarbetsutskott har helt nyligen inför de omfattande planer på fortsatt utbyggnad av vår cellulosa- och pappersproduktion, som för närvarande föreligga i samarbete med Skogsforskningsinstitutet, verkställt en grundlig utredning rörande beräknat behov och tillgång av skogsprodukter i vårt land fram till 1963. Utredningen visar avsevärd ojämnhet i olika delar av landet med en tendens till överskott i södra Sverige och underskott i de nordligaste delarna, samt i genomsnitt en tillgång av 97 % av beräknat behov vid en produktionsökning om 50—70 % inom olika grenar.

Om denna produktionsökning kan genomföras inom angiven tid blir väl, utom av råvaror också beroende i första hand av marknadsläget. F.n. föreligger ju ett avsevärt produktionsöverskott och dessutom driftsinskränkning både i Skandinavien och U.S.A. Samtidigt planeras mycket omfattande nybyggnader inom skogsindustrierna både i Finland, i U.S.A. och framför allt i Ryssland, där den nya 7-årsplanen siktar på en nära nog fantastisk utvidgning av trävaru-, cellulosa- och pappersproduktionen.

Man kan visserligen härvidlag i första hand hänvisa till de stora möjligheter till ökad papperskonsumtion i världen, som föreligger när man jämför förbrukningen pr individ i U.S.A. med 180 kg pr år, i Sverige med 90 kg pr år och i övriga Europa med i medeltal 60—70 kg pr år samt i underutvecklade länder med 5—20 kg pr individ och år. Å andra sidan måste man räkna med att en sådan ökning kräver en avsevärd tid. Det gäller här för våra skogsindustrier att genom ett

målmedvetet arbete vara beredda att möta såväl konkurrensen från andra länder som den ökade konsumtionen.

På sikt torde det härvid vara både önskvärt och kanske nödvändigt att man i Sverige just med tanke på konkurrensen från öster i största utsträckning söker sig fram till en övergång till den färdiga produkten, d.v.s. papper istället för råvara — cellulosa. Här blir möjligheterna till en fortsatt integration av de europeiska staterna genom ett frihandelsområde eller anslutning till andra stater i någon form alltmer aktuell.

För närvarande äro tullarna för papper, med undantag av tidningspapper, ca 12—18 %. Ett bortfall av dessa tullar är givetvis ägnat att underlätta övergången till pappersproduktion. En sådan övergång är å andra sidan i hög grad kapitalkrävande, och det gäller här att ej minst våra myndigheter med öppen blick för de framtida svårigheter, som kunna uppstå, visa en annan och mer vittgående förståelse för vårt näringsliv än som nu är fallet.

I fråga om skogstillgången kan man i första hand i någon mån lita på det gallringsvirke i skogarna, som successivt har frigjorts genom att träkolningen praktiskt taget upphört. Ävenledes kan man räkna med lövvirket, som numera i högre grad kan tillgodogöras för cellulosatillverkning. På längre sikt arbetar man ju inom skogsbruket och särskilt inom genetiken med en skogsträdsförädling, som av optimisterna beräknas kunna ge vår skogsproduktion en ökning om kanske 50 % inom en 50-årsperiod.

Framför allt gäller det här att genom ett målmedvetet forskningsarbete, såväl i fråga om skogen och dess produktion, som ej minst när det gäller den industriella tekniken och dess utveckling kunna åstadkomma både en ökad produktion, högre kvaliteter och förbättrade tillverkningsmetoder.

Vi kunna här med stolthet hänvisa till det förhållandet, att skogsvård och skogsforskning redan tidigt beaktats såväl av våra myndigheter som av industrien. Vår skogshögskola grundades år 1828 och Statens Skogsforskningsinstitut år 1902.

Forskningen inom trä-, cellulosa- och pappersindustrierna är av långt senare datum men bedrives numera intensivt både vid Träforskningsinstitutet och vid ett flertal enskilda större laboratorier i landet. Det är vår förhoppning att institutet skall utvecklas och bli en motsvarighet till Bergshögskolan vid Tekniska Högskolan, och att dess verksamhet skall ge motsvarande förnämliga resultat.

Tack vare samverkan mellan statsmakterna och våra industrier har under de perioder av exceptionell högkonjunktur, som förekommit efter krigsslutet, betydande medel kunnat reserveras för forskning och utveckling av våra skogar och skogsindustrier samt för skogsvårdens och skogsbrukets främjande.

Det rör sig här om ett belopp, som, om man inräknar de medel, som tillförts de s.k. länsstiftelserna i våra skilda län, uppgår till och över 120 milj. kr. För samtliga dessa medel gäller såsom förutsättning, att den forskning och det arbete som skall bedrivas med stöd därav, skall genomföras utöver vad som eljest baserar sig på ordinarie anslag av stat, kommuner och enskilda.

Man har därför anledning att hoppas på ett ännu mer ökat intresse och en fortsatt framgång för våra skogsmän och -tekniker i deras målmedvetna arbete till båtnad för oss alla och för vårt land.